

KELEMEN ERZSÉBET

Az öröklét térvers/kép-mezején

EMLÉKEZÉS AZ AVANTGÁRD MESTERRE,

PAPP TIBORRA

2018. július 18-án kaptam a hírt, hogy távozott közülünk a kortárs avantgárd nagy mestere, Papp Tibor. 26-án készültem hozzá. Már nem tudott megvárni...

Pár héttel előtte telefonon még irodalomkritikai kérdésekről beszélgettünk. Ujvári Erzsiről, aki hiába volt a múlt század első évtizedei művészetének, a korabeli magyar és európai irodalomnak jelentős nő-költője, mégis kirekesztették az irodalmi kánonból. Az 1986-ban megjelentetett, régóta várt posztumuszkiötete is „merénylet” volt az avantgárd ellen, nemcsak az elhibázott kötet szerkesztése és a költőnév helytelenül írása miatt, de az utószó is méltatlan megközelítése az Ujvári-életműnek, mert nem azt keresi, ami egyedi, ami jó, ami nagyszerű a versekben, hanem lebecsüli, leértékeli a prózakölteményeket.

Papp Tibor irodalmi missziós tevékenységével, az *Avantgárd szemmel* című kötet sorozatával, tanulmányaival a kortárs irodalomkritika hiányosságait igyekezett pótolni: az elfeledett és méltatlanul elhallgatott alkotókat próbálta visszahozni nemcsak az aktuális avantgárd beszédmódjába, de a magyar irodalmi kánonba is. A térvers/képeinek utcái, élő verssorai is gyakran ezt prezentálják: a szöveg és a tipográfia együttes erejével állítják eléink a méltatlanul elfeledetteket, hogy emlékezzünk. A poétizált utcákat róva, az utcákon kanyargó versek folyamában bárhová lépünk, érezzük, hogy valamitől, valakiktől, így Ujvári Erzsiről, Reiter Róberttől és társaiktól megfosztott világban élünk (lásd a *Hétköznapi séták* című művet).

„Már lehet, hogy az ősz nem érem meg” – mondta nekem a telefonbeszélgetés során közbevetve, azzal a természetességgel, csendes elfogadással, ahogy a betegségét is méltósággal viselte. S arról beszélt, azon gondolkodott, hogyan lehetne bővíteni az életművét bemutató, Debrecenben létrehozott állandó avantgárd tárlatot.

Mindez sosem az önreklámozás eszköze volt számára, hanem a mély küldetésstudatának kisugárzása, a misszióstevékenységének szerves része. Mert tudta, hogy űrt kell betöltenie: az irodalmi gondolkodásunk fogalmi apparátusából ugyanis még mindig hiányoznak a lineáris költésztől eltérő verstípusok, s nem ismerjük eléggé az avantgárdnak irodalma(ka)t megújító, felfrissítő erejét sem.

A *Vendégszövegek* elnevezésű kiállítóteremben a Papp Tibor-művek ezt a befogadói megértést segítik és a műfaji sokszínűséget prezentálják: így a térvers/képek vagy térképversek kiállítórészlege, az óraköltemények, a logo-mandalák, a kubusok vagy betűnegyzetek, a gyűrű és spirálalakzatú vizuális költemények, a francia nyelvű installációk és az úgynevezett tapogató-vers kiállított darabja. Sőt a hangversei és a számítógéppel generált dinamikus költeményei is hallhatók, láthatók. Az általa alapított,

szerkesztett folyóiratok egyes példányai szintén megtekinthetők, valamint az irodalomtörténeti értékű levelezései és a fotók sora. S ami még nagy érték a kiállítóteremben: Stéphane Mallarmének az *Un coup de dés jamais n'abolira le hasard* (Egy kockadobás soha nem szünteti meg a véletlent) című tipografizált költeménye. Ez a mű csak kéziratban létezett. Papp Tiborék mentették meg az utókornak: ők adták ki olyan vizuális megjelenítésben, ahogy eredetileg Mallarmé tervezte.

Papp Tibor a vizuális költészeti kategóriában a mozgásra, változásra mindig kész egyedi alkotói attitűddel új műfajokat teremtett. S ez a műfajteremtő alkotói attitűd, az egészen sajátos hang már megjelenik az első kötetekben is: a *Sánta vasárnap* (1964) és az *Elégia két személyhez vagy többhöz* (1968) a klasszikus irodalom írott-beszélt nyelvén túl már a hagyományos formák dekonstruktív lebontásainak és újjáépítési mozzanatainak megjelenítői. A klasszikus forma zártágát a *Vendégszövegek 1*-ben (1972) tovább oldja, a tényleges vizuális költészet pedig a *Vendégszövegek 2,3* című kötetében (1984) jelenik meg. A nyitott formát kedvelő alkotói attitűdöt erősítik a „technológiai kalandok” (Derrida) is, a XX. századi médiatörténeti váltások: az új lejegyzési rendszer közegében megjelenik a számítógép, ami az irodalom perspektíváit is kiszélesíti. Papp Tibor számára az 1983. év jelentette az új mediális eszközzel való találkozást: a Kazincbarcikán lakó húgának egy „familiáris” számítógépet vásárolt ajándékba, s mielőtt átadta volna, Párizsban kipróbálta, s a gyártó munkakönyve alapján elsajátította a programozás kezdeti lépéseit. Az új médium kínálta lehetőségek felismerése nemcsak a számítógéppel generált dinamikus költeményeket hívta elő az alkotópályája során, de a statikusan megjelenő további műveket, így például az 1995-ben megjelent *Vendégszövegek 4* vizuális költeményeit is: a kötet művei már mind számítógéppel készültek, s új poétikai formák teremtődtek (térversképek, térképverssek, hínárvok, sorjázók, gyűrűk és spirálok), a *Vendégszövegek 5*-ben (1997) pedig megjelennek a logo-mandalák és az egysoros, úgynevezett *Villanások* betűtipográfiai, koncept művei.

De nemcsak a vizuális költészet képi, szövegi, formai elemeit dúsítja fel a Papp Tibor-i életmű, hanem a magyar irodalom zsánerének önéletírás-fejezetéhez is új színeket ad (*Egy kisfiú háborús mozaikja*, 2003; *Olivér könyve*, 2004; *Innen el*, 2012). Papp Tibor fiktív önéletírásnak nevezte el az események elképzelhető, de nem bizonyított, valós, mert *bármikor megtörténhetett volna* élményére építő vallomást. Új ez a megnyilatkozás abban is, hogy az eseményeket a vizualitás és a szöveg együttes ereje beszéli el. Ezáltal megteremtette a költő a magyar önéletírásnak nemcsak fiktív, de a vizuális költészettel is érintkező kuriózum-változatát.

Az összegyűjtött versek és vizuális költemények köteté, a *Vendégszövegek (n)*, (2003) után a költő ötször öt betűvel bűvös négyzeteket is alkotott.

Arany László 1882 nyarán a SATOR-AREPO mágikus betűnégyzetről apjának is beszélt. „Ördög vigye a problémáidat – mondta Arany János másnap a fiának –; feltettem magamban, hogy csinállok egy sator arepot, s egészen belefájdult a fejem.”¹ A mű azonban mégiscsak elkészült. Mágikus betűkubusát úgy szerkesztette meg a

*Papp Tibor kiállításának megnyitóján, L. Simon Lászlóval
(2010 április 11. Debrecen, Szent József Gimnázium.)*

2002 leütés az égbolt

Papp Tibor; 2002 leütés az égbolt. In. Vendégszövegek (n), Ister, Budapest, 2003, 677.

költő, hogy az egyben rákvers is lett: balról jobbra, jobbról balra, felülről lefelé, alulról felfelé egyaránt olvashatók a sorok.

Papp Tibor ezt az Arany-művet választotta a 2007-ben megjelent *25x25 – Bűvös négyzetek* című könyvének mottójául. Ezzel is jelezve a hagyomány továbbírását, illetve a kötetben megjelent művek hangtani-logikai konstrukcióját, amely igencsak összetett. S miben nyilvánul meg ez? Miért is kívánta pokolba Arany János a kubusírást, miért fájdulhatott meg tőle a feje? Akárcsak egy kötött formájú versnek, úgy a betűnégyzetnek is szabályai vannak: az ötbetűs palindromnak, az oda-vissza olvasható sornak úgy kell felépülnie, hogy bármelyik irányból olvasva szótári jelentéssel bíró szót adjon. A palindrom eredetileg olyan szót vagy szókapcsolatot jelent, amely visszafelé olvasva is ugyanaz, tágabb értelemben viszont a visszafelé olvasottnak nem kell feltétlenül azonosnak lennie az eredetivel. A számszerű behatárolás (öt betűből álló szavakból kell felépülnie) különösen megnehezíti az alkotói folyamatot. A kubus a nyelv legkisebb alkotóeleméből, a betűkből (hangokból) szigorú logikai szabályok alapján épül fel, apró négyzetekké rácsozva az alapformát. „Ördög vigye...” – mondhatnánk Arany Jánossal, ha akár költői leleménnyel is megáldva próbálkoznánk megalkotni egyet. Mert nehéz feladat. Papp Tibor viszont egy egész kötetre valót komponált. S nem is akármilyet. A konkrét vers kimondhatatlanságát kimondhatóvá tette. A bűvös négyzetek mellett ugyanis klasszikus versformákkal is találkozunk a kötetben, s a mágikus négyzet szavai vendégszóként, vendégszövegként kerülnek át a szabad sodrású verssorokba, miközben a megszokott forma konkrét versben, mintegy címszavakból felépülő vers-sűrítményben összegződik. A konkrét és szabad vers egyedi találkozása ez, amely elmossa a műfajok közötti határokat.

Papp Tibor a számítógépes művészetben is nemzetközileg előkelő helyre került: Alexandre Gherban az új költészet úttörőjének nevezi, azon ritka szerzők egyikének, akinek munkásságában egyenlő súllyal szerepelnek a papírra fektetett, az írott és a számítógépen kreált irodalmi művek, s akinek korszakalkotó dinamikus költeményét elismeri minden „költészettörténelem” és minden számítógépes irodalmat taglaló írás. A művet a szerző 1985-ben mutatta be a párizsi Georges Pompidou Központban *Les très riches heures de l'ordinateur, n°1* címmel, II. (Jó) János király fiának, Jean de Berry hercegnek (1340–1416) a óráskönyvét idézve (*Nagyon gazdag órák*). A mű történetéhez hozzátartozik az is, hogy „az utóbbi tíz évben azt hittük elveszett...” – írta nekem Tibor 2016 novemberében. „Egy pár hónappal ezelőtt a »PARIS VIII Egyetem Irodalom Számítógépen« tanszékén a professzor kapott egy angol nyelvű küldeményt Amerikából, azzal a szöveggel, hogy újraprogramozták Papp Tibor művét, s milyen körülmények között van joguk használni.” Valóban, az Amerikai Egyesült Államokban a MIT (Massachusetts Institute of Technology) kutatói a francia nyelvű Papp Tibor-műből rekonstruálták a dinamikus művet, és 2016-ban elkészítették az angol nyelvű változatát (*The very rich hours of computers*), amit még ekkor ősszel, Debrecenben be is mutattunk a „Látható nyelv” című városi program keretében. *Nagyon gazdag* percek voltak, a mű *nagyon gazdag*, értékes alkotás. Akárcsak az első magyar automatikus versgenerátor, a *Disztichon Alfa*,

amely tizenhat billió hexameter és pentameter együtttest generál. A versgenerátor működése során a költő által megalkotott program egy üres disztichon-szerkezetbe véletlenszerűen választja be a szöszedetből a szavakat. Tehát előre egyetlen egy disztichon sincs megírva! Papp Tibor huszonnégy, szavakkal kitöltetlen disztichon-sémát alkotott, majd minden üreshely-pozícióhoz szószákokat rendelt, amelyekben minimum tíz szó található, de előfordul kétszáznál több szóelem is. A program elindításakor a véletlenszerűen kiválasztott szerkezet pozícióiba ezekből a szákokból választódnak ki, ugyancsak véletlen útján, a szavak, s születnek meg a disztichonok. A költő a véletlen irányításával gondoskodott arról is, hogy a 16 billió disztichon mindegyike értelmes, esztétikailag élvezhető legyen. Az elemek közötti összeférhetlenséget egy feltételes paranccsal küszöbölté ki: ha valamelyik elem a lehetőségek zsákjából már bekerült az adott disztichonba, akkor ez a parancs az azzal összeférhetetlen elemek felhasználását tiltja. A parancsok egymásutánját, az úgynevezett algoritmust pedig a programozó határozza meg.

Egyáltalán ki a szerző? – a számítógépes szöveggenerálásnál gyakran vetődik fel ez a kérdés. A költő vagy a gép? Vagy talán mindkettő: a költő és a gép? Ugyanis úgy tűnik, hogy a számítógépbe táplált szavakból és szintagmákból maga a gép generálja immár a szerzőtől önállóan a disztichonokat, a hangverseket és vizuális költeményeket.

Nem a számítógép írja a verset, hanem az a programozó, a mi esetünkben a költő, aki az algoritmust létrehozta. A disztichonok preformáltságát is ő határozza meg esztétikailag. Ezt az „esztétikai programot” a szavak egymáshoz rendelésének aprólékos, gondos megszerkesztésével igyekszik biztosítani. A részleteket úgy állítja össze, hogy költői többlettel rendelkezzenek: kedveli például a szófonatokat, ezért gyakran alkalmazza ezt az alkotói módszert. A költői világára jellemző nyelvi egységek összekapcsolását, a lehetséges szókapcsolatokat (a 16 billió disztichont biztosító szókészlet fő „vázát”) pedig a számítógépes program analógiájára „lejátssza” magában a megszerkesztés során.

A szerzői távollétben tehát ott van a jelenlét: a *Disztichon Alfa* több mint százötven oldalas programja, vagy a *Hinta-palinta* (2000) lingo modellezési nyelve és forgatókönyve, amelyben a költő a generált verseken, szövegeken kívül már vizuális költeményeket és hangverseket is létrehozott a programmal, több éves konstruktív alkotómunka eredménye, amelyben a vers-, kép- és hangsorok véget nem érő folyamatát pontosan meg kellett tervezni. A költő tehát a programmal „manipulálta” a médiumot: a számítógép látszólagos önállóságába beleavatkozva szerzői jelenléttel töltötte meg a dinamikus költeményt.

Papp Tibor irodalomszerető tevékenységéhez tartozik a lapalapítás és szerkesztés is. A hazájától távol ezt különösen fontos erőnek tartotta. Hiszen ő is – mint sokan mások – átélte az elszakítottaságot. A kommunista diktatúrában családjukat osztályellenségnek tartották, ezért érettségi után kiváló tanulmányai ellenére sem vették fel az egyetemre: helyhiányra hivatkozva rendszeresen elutasították. Így az egri Lakatosárugyárban lemezlakatosi szakmunkás képzést szerzett, s Miskolcon, Csongrádon, Debrecenben és Budapesten dolgozott. Az 1956-os forradalom idején

Budapesten egy MTI-fotósnek segédkezett, sokat látott, hallott, s emiatt az ávósok keresni kezdték. 1957-ben menekülnie kellett az országból. 1957 és 1960 között Ford-ösztöndíjas volt, a Liège-i Műszaki Egyetemen *candidat ingénieur* diplomát szerzett, s egyik alapítója lett a *Dialogue* című belga folyóiratnak. 1961-ben érkezett Párizsba, ahol szabadhallgató lett a Sorbonne-on, a Szabad Európa Rádióknak, valamint a Francia Rádió magyar adásának pedig külső munkatársa lett. 1985-től a Polyphonix nemzetközi modern költői fesztivál alelnöke, s tagja a Société de Bibliologie et de Schématisationnak, ahol a tipográfiai kutatócsoport vezetőjévé választották. 1992-ben a Francia Írószövetség vezetőségi tagja lett, 1997-ben pedig a *Le Temps des Cerises* könyvkiadónál a *Collection Union des Écrivains* sorozat igazgatójává nevezték ki. „Lapfenntartó ösztöne” hatására és vizuális alkotásainak tipográfiai tökéletesítésére kitanulta a nyomdászmesterséget is. S egyik alapítója és haláláig szerkesztője lett az első nemzetközi, csak számítógépen generált műveket közlő irodalmi folyóiratnak, a párizsi *alire*-nek, továbbá a belga *Dialogue*-nak, a francia *d’atelier*-nak, valamint a vizuális irodalom egyik legjelentősebb, nemzetközileg is elismert fórumának, a *Magyar Műhelynek*.

A francia folyóirat címe, a *d’atelier a Magyar Műhellyel* való kapcsolatot jelzi: a „műhelyből” született „gyakorlótér” lett. Ez az orgánus azért is jelentős, mert a szerkesztők (alapító tagok: Nagy Pál, Papp Tibor, Philippe Dôme) nem magyar lapot szerkesztettek francia nyelven, hanem „egy francia avantgárd folyóiratot”, amelyben a viszonyítási pont az akkori francia irodalom volt. Jacques Roubaud a ’70-es évek végén a francia irodalmi világban a legprogresszívebb erőnek tartja a lapot.

A modern törekvéseket, az új esztétikai irányelveket, később az avantgárdot egyre markánsabban képviselő Magyar Műhely első száma 1962. április 14-én jelent meg Párizsban, május elsejei dátummal, ezer példányban. A folyóirat az 1956-os forradalom és szabadságharcot követő megtorlás elől Nyugat-Európába menekülő, az országot kényszerűségből elhagyó fiatal írók, képzőművészek lapja volt. A folyóirat indulásakor a szerkesztőbizottság tagjai Czudar D. József, Márton László, Nagy Pál, Papp Tibor, Parancs János és Szakál Imre voltak. Magyarországon, Erdélyben, a Felvidéken és Kárpátalján a hallgatásra ítélt pályatársak, az idősebb és a fiatalabb nemzedék egyaránt küldte a kéziratát a tilalom ellenére a szerkesztőknek. Ők pedig megjelentették a modern szellemű írók, költők munkáit. Így például Hamvas Béla, Hernádi Gyula, Kemény Katalin, Mándy Iván, Mándy Stefánia, Mészöly Miklós, Pilinszky János, Örkény István és Weöres Sándor műveit. Az 1964-ben megjelent Weöres Sándor-különszám és a *Tűzkút* megjelentetése pedig már igazi „avantgárd gesztus volt” (Papp Tibor): szembe mertek nézni a hivatalos magyarországi értékrenddel, s visszahozták Weöres Sándort az irodalmi élet fő színterére.

Új, akkor még kevéssé ismert hazai nevek is feltűnnek a folyóiratban (Cselényi László, Fajó János, Hankiss Elemér, Jovánovics György, Marsall László, Oravec Imre, Orbán Ottó, Szentjóby Tamás, Tandori Dezső, Tábor Ádám, Tolnai Ottó), s az 1956-os »„rovott múltú” Erdély Miklós, Páskándi Géza is.«²

A szerkesztőség felkarolta a fiatal tehetségeket: a *Magyar Műhely*ben indult De-dinszky Erika, Esterházy Péter, Kemenes Géfin László, Labancz Gyula, Mészáros Ist-ván, Petőcz András és még sokan mások. A lap különszámai, a „kutatások mérföldkövei”³ pedig olyan irodalmi értékekre hívták fel a figyelmet, amelyek „az adott pillanatban a magyar irodalom látóhatárán kívül estek,”⁴ és az irodalomtörténet újraértékelésének és a közvetítés szükségességének jelenlétét prezentálták⁵ (Weöres, Kassák-, Füst-, Szentkuthy-, Joyce-, Erdély-, Bujdosó-, Papp- és a strukturalista kü-lönszám).

Népszerűsítésére a szerkesztők számtalan irodalmi körutat szerveztek Európában: megfordultak többek között Amszterdamban, Baselban, Bécsben, Bernben, Genfben, Göteborgban, Grazban, Londonban, Oslóban és Stockholmban is. Később Marly-le-Roiban és Hadersdorfban évente Magyar Műhely-találkozókat szerveztek. Így lett az orgánium „a Nyugatra kényszerült, illetve a Magyarországon és a környező államokban kilátástalan helyzetbe került magyar írók közös folyóirata.

A 70-es évek második felétől, az 56-57. számtól Bujdosó Alpár, Nagy Pál és Papp Tibor vezette a lapot, egészen 1989-ig. A folyóirat szerkesztése ekkor került át Pá-rizsból Budapestre, s a szerkesztőbizottság kiegészült a hazai és a szomszédos álla-mokban élő alkotókkal. Juhász R. József a Felvidékről, Szombathy Bálint a Vajdaságból, Magyarországról pedig Hegyi Lóránd, Petőcz András, Székely Ákos és Tóth Gábor csatlakozott az alkotótriáshoz.

Az 1995-ben az új nemzedék újabb fiatal szerzői jelennek meg a folyóiratban (Balázs Áron, Bohár András, Erdély Dániel, Székelyhidi Zsolt, Pető Tóth Károly, Kárpáti Zsolt, Kovács Zsolt, Nyírfalvi Károly, Tóth András György, Farkas Attila Márton, Vilcsek Béla, Szepessy Ákos, Szacsva Pál, Séra Bálint, Vass Tibor, Zsubori Ervin stb.)

A folyóirat újabb periódusát az 1996. év jelzi. „A hazai viszonyok között egyre nehezebben birkóztunk meg az adminisztratív akadályokkal – emlékezik vissza erre az időre Papp Tibor. – Egyre nagyobb terhet jelentett kétlakiságunk, még Bujdosó Alpárnak is, aki Bécsből járt át. Úgy éreztük, a Műhely avantgardistaságára szüksége van a magyar irodalmi és kulturális életnek [...] Éveken át kerestünk olyan, kimondottan tehetséges avantgárd, vagy az avantgárd irányában nyitott fiatal írókat, költőket, akikben találunk elegendő önzetlenséget, az irodalom iránti odaadást és kulturális háttérrel”. Ezt a tehetséget, sokoldalú személyiséget L. Simon Lászlóban látták meg, aki „csapatársaival”, Kovács Zsolttal, Sörös Zsolttal és a korábbi munkatársakkal, Szombathy Bálinttal és Juhász R. Józseffel átvette a lapszerkesztést.

A Magyar Műhely szerkesztése az új nemzedék számára is alkotói függetlenséget, kreatív műhelymunkát jelentett, s szintén vállalták „a magyar művészeti gondolkodásban perifériálisnak számító, újító szellemű művek bemutatását,” viszont ők már nem csupán a modern irodalomra koncentráltak, hanem felkarolták az egyes művé-szeti ágak határterületein működő alkotókat is, így a média-, képző-, akció-, színház-és zeneművészetnek az avantgárd és a kísérletezés jegyében fogant műveit, dokumen-tumait is.⁶

Papp Tibor Magyar Műhely-címlaptervei önálló vizuális költeményekként értelmezhetők, s ezekkel az alkotásokkal önálló műfajt is teremtett az experimentális költészeti kategóriában. Ehhez az alkotótevékenységhez kapcsolódik majd L. Simon László (ő a 102. számtól a 149. számig alkotta önállóan a borítókát) és Szombathy Bálint, a Magyar Műhely jelenlegi felelős szerkesztője.

A *Magyar Műhely* szerkesztősége az induláskor olyan körülmények között hirdette és demonstrálta „a magyar kultúra egységét, a világ minden táján élő magyar írók és művészek együttműködését, amikor [...] rágalomhadjáratot” indítottak ellenük. De tudták, hogy akik kint „elzárkóznak a kapcsolat és a párbeszéd” elől, azok „vagy megszűntek értelmiségi hatóerőt, szellemi tekintélyt képviselni, vagy hosszabb távon ezt kockáztatják.” S mindez az otthoniak érdeke is, hiszen a kényszerű elzárkózás felszámolását, „a már közmondásszerű félszázados késés megszüntetését” segítheti elő a párbeszéd.⁷ A *Magyar Műhely*nek sohasem kellett bizonygatnia magyarságát, európaiságát: számára „Párizs, Bécs, Budapest, Újvidék, New York, Érsekújvár, Toronto és Nagykovácsi azonos szellemi tartományok” voltak.⁸ S az évtizedek során a szerkesztők európai érvényességet adtak a magyar értékeknek.

Bohár András az *Aktuális avantgárd: M. M.* című tanulmánykötetében az első magyar automatikus versgenerátort, a *Disztichon Alfát* méltatva figyelmeztet bennünket arra, hogy „időszerű honi irodalmunknak is számba venni azokat az irányokat, amelyek [...] gazdagítják a palettát.”⁹ Ilyen irányok az experimentális törekvésekhez tartozó vizuális költészeti alkotások. Viszont ezen belül is nem csupán az új utak, kezdeményezések kerülnek marginális területre az irodalomtörténet-írás vagy az esztétikai-elméleti megfontolások során, hanem ősi műfajok is. Papp Tibor ezt is orvosolni igyekezett: immár az életművet záró *emlékmeder* című kötetben „a modern vizuális költészet előőrseit” (Papp), a 17-18. századi vizuális formákat idézi fel műveiben.

Jelenlétével, avantgárd útjelző tábláival, útmutatásaival, tanácsaival és nem utolsósorban az állandóan születő műveivel mindig gazdagított bennünket. Az életében többször elmondtam, leírtam: alkotásai a magyar líra egyik legjelentősebb költői életművét, a korabeli magyar poézis csúcsát jelentik. A halála az életmű újbóli értékelését spontán módon felveti: irodalomtörténeti és -kritikai mérleget készítünk. Nem okoz dilemmát az irodalmi csúcspontok meghatározása. A történeti avantgárdban meghatározó erejű géniusz Kassák Lajos volt, az aktuális avantgárdban Papp Tibor. Több rendkívüli tehetséggel alkotóval büszkélkedhetünk, a tanítványai köre is széles: ha felragyog/megszületik egy újabb géniusz, annak ő fog (már odaát) a legjobban örülni.

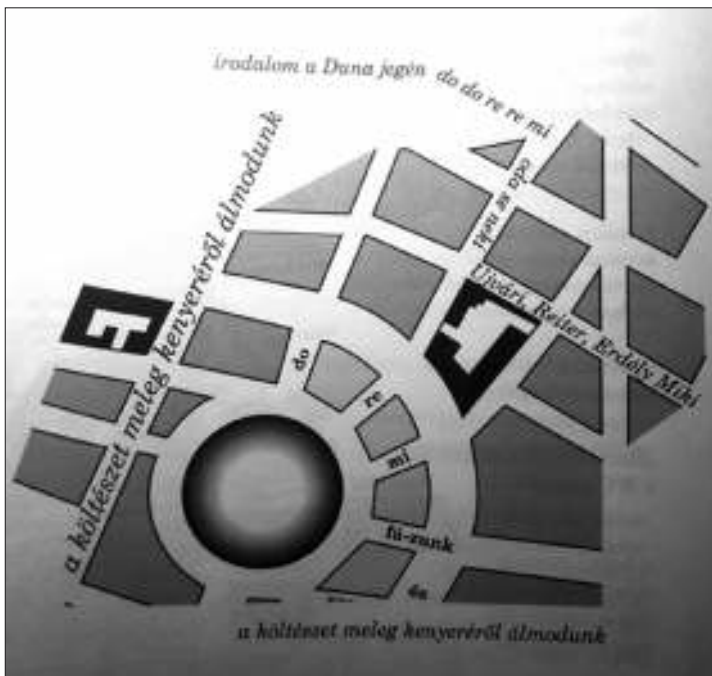
A ravatalánál a térversképek, térképversek alkotói nagyszerűségét is kiemelték, méltatták a búcsúbeszédben. Ebben a perspektívában viszont már új kartográfiai elemeket használhatunk csupán, mert új dimenziók nyílnak. S önmagunkat is meg kell, meg kellene nyitni, hogy felkészülhessünk, az odaátra távozót pedig segíthessük az úton. A temetési szertartást végző atya (a térképversek gondolatszálát felvéve) adta meg a választ: Jézus nem adott térképet a kezünkbe. Ő önmagát adta mindnyájunkért,

mindenekért, mindenkinek. S az ima az, amivel segíthetünk magunkon, másokon, az odaáttra költözött felebarátunkon.

Biztos vagyok benne, hogy Tibor ezt már tudja: az örökélet nagy térvérs/képmezéjén már erről szólnak a sorai. Csak értelmeznünk kell, s helyesen az üzeneteit.

JEGYZETEK

- 1 Idézi VARGHA Balázs, *Játékkoktél*, Minerva, Budapest, 1967, 97-98.
- 2 G. KOMORÓCZY Emőke, *A párizsi Magyar Műhely szerepe a kassági örökség ébren tartásában s a hazai ifjabb nemzedékek experimentális művészetének kibontakoztatásában*, Magyar Műhely 161 (2012/3.), 45.
- 3 ACZÉL Géza, *Termő avantgarde*, Szépirodalmi, Budapest, 1988, 311.
- 4 PAPP Tibor, *A Magyar Műhely 30 éves = Uő., Avantgárd szemmel az irodalmi világról*, Magyar Műhely Kiadó, Budapest, 2008,16.
- 5 BOHÁR András, *Papp Tibor*, MTA Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 2002, 9.
- 6 L. SIMON László, *A Magyar Műhely helyzete és jelentősége az ezredfordulón*, Magyar Műhely 161 (2012/3.), 38.
- 7 *A párbeszéd jövője*, Magyar Műhely 25. (1968. január 15.), 59, 61.
- 8 *Magyar Műhely* 75. (1990. március 20.), 1.
- 9 BOHÁR, *I. m.*, 189.

Papp Tibor, Hétköznapi séták (részlet). In. Vendégszövegek (n), *Ister*, Budapest, 2003, 555.